

Fjärrvärmeschakt i Scheelegatan, Köping

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning 148:1
Stora Torget genom Scheelegatan
Köping socken
Köping kommun
Västmanland

Ingela Harrysson

Fjärrvärmeschakt i Scheelegatan, Köping

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning 148:1
Stora torget genom Scheelegatan
Köping socken
Köping kommun
Västmanland

Ingela Harrysson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2015

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-397-2

Tryck: Just Nu, Västerås 2015.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Kulturhistorisk bakgrund och kunskapsläge	5
Tidigare arkeologiska undersökningar i närområdet	6
Syfte och metod	6
Undersökningsresultat.....	7
Tolkning och utvärdering	9
Referenser.....	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, markerat med en blå ring. Utdrag ur digitala terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

På uppdrag av Länsstyrelsen i Västmanlands län har Stiftelsen Kulturmiljövård genomfört en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning inom fastigheterna Innerstaden 1:2 och Byjorden 1:1 längs med Scheelegatan i Köping. Fornlämningsområdet 148:1 utgörs av medeltida stadslager.

Förundersökningen omfattade besiktning av redan grävda schakt längs en ca 150 meter lång sträcka. Schaktet löpte längs med Scheelegatan samt inne på gården i kvarteret Balder. Valda delar av schaktet dokumenterades i sektion och fotograferades. Schaktet längs med Scheelegatan utgjordes endast av moderna utfyllnadsmassor för gatläggningen. Inne på gården till kvarteret Brage framkom bl.a. tre välbevarade lager av träflis samt i de övre lagren fynd av selterkärl från 1800-talet. Understa nivån ¹⁴C-daterades till högmedeltid.

Inledning

Med anledning av utbyte av fjärrvärmeledning i Scheelegatan har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Uppdraget utfördes på uppdrag av Länsstyrelsen i Västmanlands län och bekostades av Köpings kommun. Schaktarbetet utfördes under sommaren 2014 och den arkeologiska övervakningen begränsades till tre tillfällen under månaderna juni och augusti. Markarbetena utfördes inom den nordvästra begränsningen för medeltida stadslager fornlämnning 148:1.

Kulturhistorisk bakgrund och kunskapsläge

Uppskattningen av Köpings medeltida stadslagers utbredning är ett resultat av senare års arkeologiska undersökningar och sammanställningen av äldre undersökningar inom projektet Medeltidsstaden 11, Köping (Folin 1979). Köping ligger i det sydöstra hörnet av Åkerbo härad i Västmanland nära gränsen till Snävringe härad. Staden anlades på Köpingsåsen invid Köpingsån och det då lokala vägnätet. Utifrån bebyggelsens lokalisering bör åsen ha varit den mest betydelsefulla faktorn ur kommunikationssynpunkt. Av namnet att döma har platsen redan från första början tjänat som handelsplats men än så länge är det okänt vilken typ av handel som bedrevs där. Troligtvis ska dock Köping ses som ett lokalt avgränsat handelscentrum där handel endast bedrivits med närområdena (Folin 1979). I bevarade historiska källor omnämns Köping första gången år 1257 och skrivs då som *Laghlysakypung* (DS 1 nr 444) medan det äldsta kända urbaniseringskriteriet utgörs av ett stadssigill och härrör från 1349 (DS 6 nr 4445). Äldsta kända kartmaterial över Köping är från 1685 och utgörs av två kartor över staden. Den ena över Prästgården öster om ån och den andra över den äldsta stadskärnan, väster om ån och söder om Stora gatan. Nu aktuellt undersökningsområde finns med på kartan i dess norra utkant och utgör del av Bygierd Jorden (Byjorden).

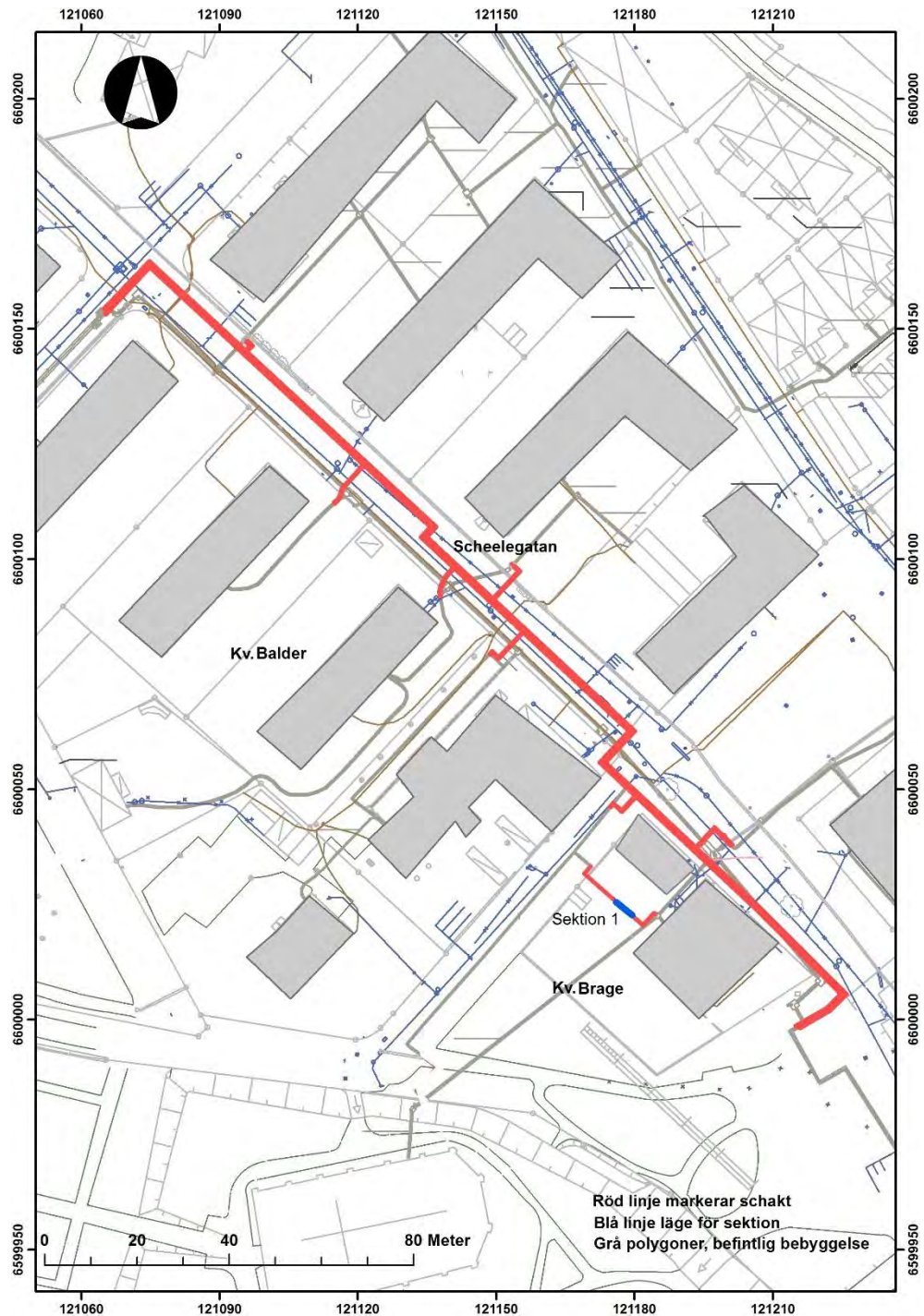
Tidigare arkeologiska undersökningar i närområdet

Ett flertal mindre arkeologiska undersökningar har skett i närområdet. Inom kvarteret Dana påträffades vid undersökningar 2008 tydliga kulturlager och rester efter ett trägolv som ¹⁴C-daterades till perioden 1420–1650 talet. Vid ett senare tillfälle utfördes provborrningar för att utreda kulturlagrens tjocklek där ¹⁴C-datering från de understa nivåerna gav samma datering som ovan (Ahlström, 2009:16 och 2012:55). Något längre söderut vid undersökningar längs med Östra Långgatan har bl.a. fynd av en sammansatt kam som daterades till 1200-tal gjorts. Vid samma tillfälle ¹⁴C-daterades ben i området som gav en kulturlager datering till 1300 – 1640 AD (Ahlström, 2009:19).

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska schaktningsövervakningen var att dokumentera fornlämningen för att bidra till områdets historia med kunskap som kan ligga till grund för framtida samhällsplanering. Inom ramen för undersökningen skulle fornlämningens utbredning inom schaktet klargöras. I syftet ingick även en bedömning av kulturlager, anläggningar och fynd avseende karaktär, mängd och bevarandegrad. Fornlämningen skulle även preliminärt tolkas och dateras.

Inför schaktövervakningen kontaktades uppdragsgivaren för att stämma av gången i arbetet. Det visade sig då att schakttakten p.g.a. alla ledningar i gatan var så pass långsam att det omöjliggjorde närvaro av arkeolog under själva schaktarbetet. Därför kom schaktet att vid tre separata tillfällen att besiktigas i efterhand. Vid schaktkontrollen handrensades och det uppfördes sektionsritning i skala 1:20 av utvalda delar av schaktet, området fotograferades och beskrevs. Sammanlagt upptog schaktet cirkaa 150 meter i sydöstlig–nordvästlig riktning och var cirka 2 meter brett och 1,2 meter djupt. Merparten av schaktet löpte i äldre ledningsschakt för fjärrvärmeledningar.

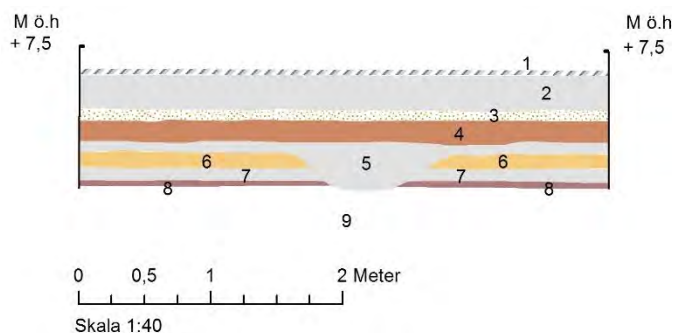

Figur 2. Utdrag ur digitala grundkartan. Skala 1:1 000

Undersökningsresultat

Den del av schaktet som låg i nordvästra delen av Scheelegatan fram till Stora Kyrkogatan utgjordes enbart av utfyllnadsmassor i form av bärlager för det moderna gatunätet och den äldre fjärrvärmeledningen. Därunder vidtog orörd mark i form av steril lera. Inne på gården till kvarteret Brage dokumenterades en stratigrafisk sekvens som utifrån sitt utseende och innehåll bedömdes bestå av intakta kulturlager (Figur 3).

Sekvensen innehöll ett flertal horisontella lager samt en förmodad nedgrävning alternativt en svacka i ett lager. Utav lagren identifierades tre nivåer med träflis samt däremellan nivåer med relativt ren lera. Tolkningarna kring lagrens funktion blir på grund av den begränsade ytan endast spekulationer och en möjlig tolkning är att träflislagren utgör någon form av konstruktionsnivå för byggnader och att lerlagren utgör rester efter golv. Det påträffades dock inga fynd som stärker tolkningen däremot ¹⁴C daterades den understa träflisnivån till 1300-tal AD (figur 5). Botten dvs. den kulturellt opåverkade nivån utgjordes av ren lera.

Figur 3. Sektion från Kv. Brage.

Lagerbeskrivningar:

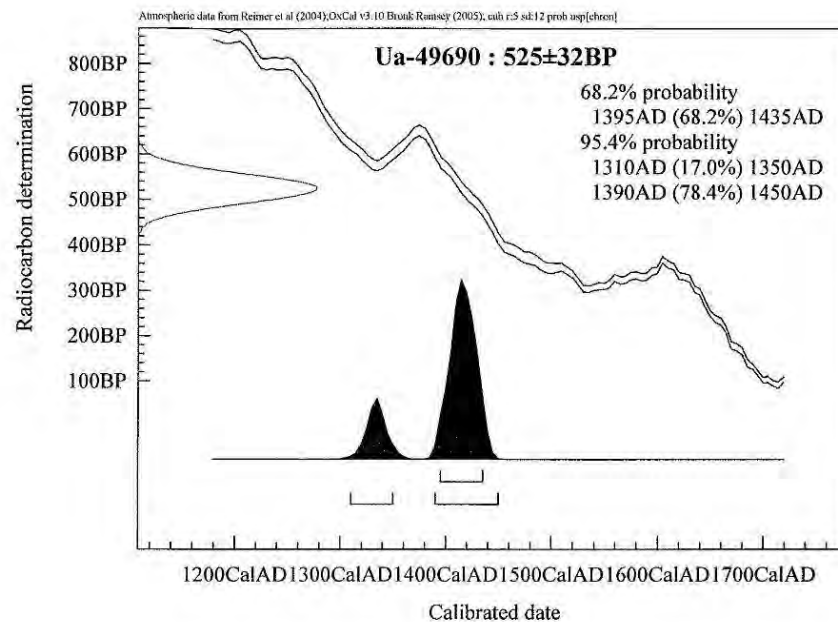
1. Asfalt 0,05 meter tjock
2. Bärlager, recent sand med inslag av tegel mot botten. Teglet kommer förmodligen från underliggande lager.
3. Ljust sandlager med frekvent inslag av tegel samt strimmor av bruk. 0,08 meter tjockt.
4. Humus och sand samt rikligt med träflis, enstaka obrända ben. 0,2 meter tjockt. F1, keramik
5. Lera (grå) med inslag av silt, småsten, kalkbruk i fläckar, sparsam förekomst av träkol. 0,1-0,4 meter tjockt.
6. Humus och sand samt rikligt med träflis, enstaka brända ben. 0,1 meter tjock.
7. Relativt ren lera (grå), med enstaka inslag av tegel. 0,01 meter tjockt.
8. Träflis med inslag av humus, enstaka obrända ben. ¹⁴C daterat till perioden 1390–1450 AD.
9. Orörd nivå, lera.

Figur 4. Bilden till vänster F1 från lager nr 4. Skärva av Herzogthum Nassau, selterflaska, ej sparad. Tillverkad i Tyskland ca 1830-1866. Bilden till höger visar en intakt stämpel från ett liknande kärl.

Tolkning och utvärdering

I dagsläget har det inom den nordvästra delen av Köpings medeltida stadskärna, dvs. området väster om Köpingsån och norr om St. Olovs kyrka och Stora torget utförts ett 10-tal arkeologiska undersökningar. Merparten av de dateringar som gjorts i området är hög- alternativt senmedeltida vilket förefaller stämma väl överens med etableringen av kyrkan som tros ha kommit till under 1300-talet (Folin 1979:21). Kyrkan som till en början fungerat som landsförsamlingskyrka eldhärjades svårt 1437 och fick efter återuppbyggnaden funktion som både stads- och landsförsamlingskyrka (Nordin 2009:117). De arkeologiska iakttagelser som gjorts i området norr om kyrkan hänger troligtvis ihop med att bebyggelsen i området expanderar. Vid den nu aktuella undersökningen daterades den understa nivån till 1300-tal. Datering faller väl in i tidigare undersökningars resultat men ytan för undersökningen var för begränsad för att kunna hjälpa till med tolkningen kring aktiviteter i området. Förhoppningsvis kommer framtida arkeologiska undersökningar att kunna bidra med ny kunskap både om Köpings äldsta historia och dess funktion.

Figur 5. ^{14}C -prov på obränt ben från lager 8, (figur 3). Lagret bestod av träflis med inslag humus samt enstaka obrända ben.

Referenser

Arkivmaterial och databas

Uppgifter ur FMIS.

<http://www.mineralwasserkruege.homepage.t-online.de/>

Litteratur

Alström, U. 2009. Kvarteret Dana i Köping. På gränsen till medeltid. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. RAÄ 148:1, Kvarteret Dana, Köpings stadsförsamling, Västmanland. Rapport KM 2009:16.

Alström, U. 2009. Fjärrvärme i Ö. Långgatan, Köping. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. RAÄ 148:1, Köpings stadsförsamling, Västmanland. Rapport KM 2009:19.

Alström, U. 2012. Rådhuset i Köping. En markundersökning inför ett trappbygge. Arkeologisk antikvarisk kontroll. Fornlämning Köping 148:1. Rådhuset Kv. Dana 10. Köpings stadsförsamling, Västmanlands län. Västmanland. Rapport KM 2012:55.

Folin, C. 1979. Köping. Medeltidsstaden 11. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer Rapport.

Nordin, J. 2009. Det medeltida Dalarna och Västmanland. En arkeologisk guidebok. Lund.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	14005
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-5619-2013, 2014-06-19
<i>Undersökningsperiod:</i>	24 juni, 20 och 26 augusti 2014
<i>Exploateringsyta:</i>	250 löpmetrar
<i>Personal:</i>	Ulf Ahlström, Ingela Harrysson
<i>Belägenhet:</i>	Stora Torget genom Scheelegatan, Köping socken, Köping kommun, Västmanlands län, Västmanland
<i>Ekonomisk karta:</i>	10G 9c
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF 99 TM
<i>Koordinater:</i>	Y 556080 X 6597731
<i>Höjdsystem:</i>	-
<i>Inmätningssätt:</i>	Manuell
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Förvaras hos Västmanlands läns museum
<i>Fynd:</i>	F1 togs ej tillvara.

